
Jezik in spol: ženska poimenovanja v slovenščini

Nuša Ščuka

Cobiss: 1.04

V prispevku je na kratko predstavljen eden izmed vidikov iz zgodovine jezika in spola z osredotočanjem na spolno občutljivo rabo jezika. Nato so prikazane pomembnejše točke v problematiki jezika in spola v slovenskem jeziku, podrobneje so predstavljena ženska poimenovanja. Sledi še kratka predstavitev analize ženskih in moških poimenovanj na podlagi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in obrazložitev le-teh.

Ključne besede: jezik, spol, ženska poimenovanja, spolno občutljiva raba jezika

Language and gender: Feminine designations in Slovenian

The article presents a history of language and gender, focusing on linguistic sexism. The article then presents the most important features of language and gender in Slovenian, and feminine designation is discussed in greater detail. This is followed by a brief presentation of an analysis of masculine and feminine designations based on the *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Standard Slovenian Dictionary).

Keywords: language, gender, feminine designations, sexism

1 Jezik in spol pred 20. stoletjem

Raziskave o jeziku in spolu¹ (angl. *language and gender*) potekajo že več kot štiri-deset let. Nabor besedil, raziskav in analiz je obsežen, med drugim vključuje tudi pomembnejši sociolingvistični priročnik *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*² in revijo *Gender and Language*.

¹ Prispevek ima prirejeno vsebino iz seminarske naloge, ki sem jo napisala v sklopu predmeta poglavja iz pragmatike pri red. prof. dr. Simoni Kranjc. Osnovo predstavljata angleška članka iz sociolingvističnega priročnika *The SAGE Handbook of Sociolinguistics* (Wodak – Johnston – Kerswill 2011).

² Iz tega priročnika sta članka dveh avtoric, Theodossie-Soule Pavlidou in Marlis Hellinger, po katerih sem povzemala zgodovinski pregled. Theodossia-Soula Pavlidou je grška jezikoslovka, ki se ukvarja z jezikovno komunikacijo, z jezikom in spolom, z jezikovno interakcijo med spoloma in vljudnostjo. Jezikoslovka Marlis Hellinger se veliko ukvarja z jezikom in spolom, s feministično teorijo, z občutljivo rabo jezika in diskriminatornostjo nad ženskami.

Že v 5. stoletju se je v indoevropskih jezikih pojavila povezava med slovničnim (*grammatical gender*) in naravnim spolom (*natural gender*). Slednji se povezuje z biološkim spolom živih bitij (razlika med spoloma v jeziku je obstajala že takrat). Evropejci, ki so imeli stike z ljudmi ter njihovimi jeziki in kulturami v koloniziranih državah v 17. stoletju, ter etnografske (narodopisne) raziskave so že poročali o t. i. ženskih jezikih (*woman's languages*). To naj bi bile jezikovne različice, ki odstopajo od jezikovne norme oz. od moških poimenovanj. Ta poimenovanja naj bi bila eksplicitno uporabljena le pri ženskah. V modernem jezikoslovju je to področje konkretnije definirala sociolingvistika. Spol je definiran kot neodvisna spremenljivka, ravno tako kot vrsta, starost in slog, ki so v korelaciji z manifestacijo posebnih jezikovnih spremenljivk, ki opisujejo spremembe v jeziku (Pavlidou 2011: 412).

2 Spolno občutljiva raba jezika

V zahodni feministični zgodovini dogovorno poznamo tri stopnje oz. valove. Prvi val sega že v 19. stoletje in na začetek 20. stoletja. V tem obdobju se je feminizem boril predvsem za dostop žensk do družbenega, političnega in ekonomskega življenja, iz katerega so bile do takrat izključene. V poznih šestdesetih letih 20. stoletja je pojem spola vstopil v polje jezikoslovja, in sicer kot eden izmed pogledov na spolno občutljivo rabo jezika v povezavi z ženskami. Študije o jeziku in spolu je tako sprožil drugi val ženskega gibanja na zahodu. Knjiga Robin Lakoff *Language and Woman's Place* (Jezik in položaj žensk) iz leta 1975 je eden izmed odrazov takratnega družbenega stanja. Knjiga je povzdignila problematiko jezika in spola ter odprla pot najrazličnejšim raziskavam. Postavljati so se začela različna vprašanja, kako jezik in jezikovna interakcija pomagata pri utrjevanju in širjenju neenakosti med ženskami in moškimi. To področje je zanimalo tudi feministično teorijo, ki se je takrat razmahnila in doživela vzpon (Pavlidou 2011: 412). Zadnji val feminizma se je uveljavil v devetdesetih letih 20. stoletja; v tem obdobju je poudarjena predvsem avtonomnost žensk, in sicer ne v smislu monolitne ženske skupnosti, kot je bila predstavljena v prejšnjih obdobjih, zavrjnjeni pa so tudi zgodnji koncepti feminizma (Plevnik 2010: 16, 17).

Po besedah Simone Kranjc in Martine Ožbot so se v slovenističnem jezikoslovju in na področju ženskih študij pri nas začeli z jezikom in spolom ukvarjati pred slabimi tremi desetletji. Prva pobuda je prišla k nam od zunaj v obliki *Priporočila odbora ministrov in ministric državam, članicam Sveta Evrope, za odpravo seksistične rabe jezika* (1990). Od takrat je imel glavno vlogo pri tem Urad za žensko politiko, danes pa prevzema to vlogo Komisija za ženske v znanosti. Na to temo je potekala tudi prva javna razprava 13. aprila 1995.³ Spolno občutljiva raba jezika je zelo kompleksna in se zato prepleta skozi različna znanstvena področja,⁴

³ Izhodišča za razpravo sta oblikovala Igor Ž. Žagar in Mirjam Milharčič Hladnik (1994).

⁴ Spolno občutljiva raba jezika je predmet raziskovanja tudi v psihologiji, sociologiji, dotika pa se tudi področja družbeno-kulturnih in etičnih norm.

med katerimi je tudi jezikoslovje. Ravno tako ne obsega le vprašanj jezikovne rabe, ukvarja se tudi z značilnostmi moškega in ženskega upovedovanja, zato vključuje vase celoten diskurz. Avtorici omenjata, da so v slovenskem jeziku problematične naslednje kategorije: moško poimenovanje za žensko osebo, srednjepolsko poimenovanje za žensko osebo, žensko poimenovanje za moško osebo, generična raba moškega spola in priimki ženskih oseb v pridevniški svojilni obliki (Kranjc – Ožbot 2013: 233–235).

Spolno neobčutljiv jezik (angl. *non-sexist language*) je pomemben, vendar so raziskovalci prišli do zaključka, da je spolno občutljiva raba jezika pogostejša, pojmovana je kot splošni pojav diskriminacije družbenega spola. Taka raba jezika je bila identificirana v mnogih jezikih, odraža pa se na ravni izbire leksike, besedotvorja in tudi pri izbiri zvrsti jezika. Jezik in družbeni spol sta se tako razvila v samostojno interdisciplinarno vedo, ki s svojimi raziskavami koristi tudi sociolingvistiki in analizi diskurza. Študije s tega področja so objavljene npr. v revijah (*Gender and Language*, ur. Tommaso Milani – Carmen Rosa Caldas-Coulthard, 2007–; *Feminist Media Studies*, ur. Lisa McLaughlin – Cynthia Carter – Radha S. Hegde, 2001–) in zbornikih (*Handbook of Applied Linguistics*, ur. Ruth Wodak – Veronika Koller, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2008 (*Handbook of Communication in the Public Sphere* HAL 4); *Gender and Discourse*, ur. Ruth Wodak, London: Sage Publications Ltd., 1998; *Feminist Critical Discourse Analysis: Gender, Power and Ideology in Discourse*, ur. Michelle M. Lazar, Houndmills – New York: Palgrave Macmillan, 2007) (Hellinger 2011: 565, 566).

2.1 Teoretično ozadje spolno občutljive rabe jezika

Spolno občutljiva raba jezika je globalni pojav in potrebuje smernice, ki bi izbrisale t. i. seksistični jezik (Unesco jih ima). Običajno se spolno občutljiva raba jezika nanaša le na eno obliko jezikovne diskriminacije, to je na izraze, ki izključujejo predvsem ženske. Marlis Hellinger v tem kontekstu navaja tri tipe jezikovne diskriminacije: ženska nevidnost, neenako označevanje družbenega spola in stereotipi. Zavedanja o spolno občutljivi rabi jezika so se pojavila že v sedemdesetih letih 20. stoletja; tudi s tega vidika je pomembna knjiga R. Lakoff *Language and Woman's Place* (1975).

V nadaljevanju sledi analiza vseh treh primerov ženske zapostavljenosti v jeziku. Teorija in tuji primeri so povzeti po Marlis Hellinger (Hellinger 2011: 571–573), dodani pa so še slovenski primeri. Dejstvo je, da za vse jezike ne morejo vedno obstajati enake rešitve. Jezik je sistem in šele njegova raba naredi določeno besedo zaznamovano (tudi s stališča spola). Prednost njenega pristopa oz. pogleda na jezik je morda v tem, da išče nevtralne rešitve, s katerimi bi lahko v jeziku nevtralno poimenovali določeno skupino, predvsem z vidika spola. Marlis Hellinger se pri reševanju takih poimenovanj, ki zajemajo oba spola, osredotoča predvsem na nevtralno rešitev, ki ne vsebuje nobene spolsko določene sestavine (angl. *humanity* : *mankind*). Pri poimenovanjih, ki so ločena glede na spol, pa predlaga ločene izraze s spolsko prepoznavno sestavino (predvsem za ženske). Njen pogled na jezik, ravno tako tudi že omenjene rešitve, ne delujejo agresivno in skušajo najti kompromis.

Ženska nevidnost se v angleškem jeziku v besedi kaže s pripono *-man* ali predpono *man-*. Primer take besede je angl. *mankind* s pomenom 'človeštvo'. Besedo so na zahtevo smernic Unesca (1987),⁵ ki preprečujejo spolno občutljivo rabo jezika, zamenjali z besedo, ki nosi isti pomen. Podobno se je zgodilo z besedo *chairman* 'predsednik', zamenjala jo je nova beseda, *chairperson*, ki naj bi delovala bolj nevtralnno. Zanimiv primer za slovenski jezik je že sam samostalnik človeštvo, ki je tvorjen iz samostalnika moškega (slovničnega) spola človek. Človeštvo je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika^(SSKJ) pojasnjeno kot 'vsí ljudje na svetu'. Samostalnik je v srednjem slovničnem spolu, zato deluje spolno nevtralnno. Nekoliko drugače je s samostalnikom človek (moški slovnični spol). To potrjuje tudi njegova definicija iz SSKJ, ki se stopnjuje in gre od popolnoma nevtralne razlage do razlage, ki zajema neposredno nekoga moškega spola: '1. bitje, ki je sposobno misliti in govoriti; 2. oseba ne glede na spol ali oseba moškega spola'. Prvi pomen je nevtralen, v razlagi je beseda *bitje*, ki po moji presoji ne nosi konotacije. Drugi pomen ima v prvem delu nevtralnno pojasnilo, da je to oseba ne glede na spol, nadaljuje pa se z možnostjo (*ali*), ki napoveduje, da je to oseba moškega spola.

Različno označevanje družbenega spola je problem mnogih jezikov, tudi angleščine, primer: *philosopher* : *lady philosopher* 'filozof' : 'filozofinja'. Znano je, da v mnogih jezikih to rešujejo tako, da pred samostalnik moškega spola dodajajo ali besedo, ki označuje žensko, ali pa pripono/predpono. Nemški jezik ima priponi *-in* in *-frau*, francoski jezik to rešuje s spremembo določnega člena in dodajanjem *madame*, angleški jezik, podobno kot francoski, dodaja *lady*, kar je vidno že iz prejšnjega primera, poleg tega dodajajo pri tvorjenkah tudi pripono *-woman*, *congresswoman* 'kongresnica' (Hellinger 2011: 566). V slovenskem jeziku je podobno. Navadno za žensko obliko navidezno dodajamo pripone *-ka*, *-ica*, *-nja* (*dekanka*, *dekanica*, *dekanja*; *čistilka*; *profesorica*; *županja*). Nikola Bajič v svojem prispevku posveča pozornost ravno poimenovanjem za poklice.⁶ Bajič pravi, da je treba ženske oblike najprej izpeljati, nato še uzakoniti. Zanimiva je njegova ugotovitev, da je slovenski jezik odprt feminiziranju, ženske oblike pa se zdijo mladim neproblematične v primerjavi z drugimi poskusi spolne asimetrije. Za primerjavo nam navaja še srbski jezik, ki nima ženskih oblik, zato so te mladim govorcem tuje in jim delujejo

⁵ Unesco je leta 1987 izdal smernice, ki so primer mednarodne jezikovne politike. Na mnogih konferencah so se pogovarjali o odpravi spolno občutljive rabe jezika iz vseh besedil, ki so v bazi UNESCA. Rezultati so bili sicer minimalni, vendar najbolj opazni v angleškem jeziku. Kar nekaj je takih samostalnikov, ki so se zamenjali. Hkrati je potekalo tudi več pogovorov na temo politične korektnosti in politično korektnega govora. Politična korektnost prvotno pomeni, da mora biti ta korektnost v skladu z ideologijo določene politične stranke.

⁶ V javni razpravi leta 1995 je Vera Kozmik opozorila na problem poimenovanj oseb, njihovih funkcij in poklicev. Menila je, da je odsotnost poimenovanja ženskih poklicev diskriminacija. Do sprememb je potem prišlo, vendar ne na vseh področjih. Še vedno lahko na številnih spletnih straneh zasledimo *tajnik* in *ime in priimek ženske*, ki zaseda to delovno mesto. Leta 1997 je bila v Uradnem listu Republike Slovenije objavljena standardna klasifikacija poklicev, prvič z doslednim upoštevanjem obojespolnih oblik (Kranjc – Ožbot 2013: 236, 237).

nenaravno (Bajić 2012: 124, 129). V slovenskem jeziku so skoraj vsi poklici zapisani v Standardni klasifikaciji poklicev, prisotne so tako ženske kot moške oblike. Z vidika spola so zanimiva poimenovanja poklicev, saj se v večini oglasov, kjer iščejo novega sodelavca, pojavljajo poklici le v moškem spolu. V takih primerih spol večinoma nima odločilne vloge (razen če to ni eksplicitno izraženo), zato se uporablja nezaznamovani ali generični moški spol. Pa vendar sta Simona Kranjc in Martina Ožbot zapisali, da je raba generičnega moškega spola postala sčasoma zaznamovana: »Ne nazadnje od srede devetdesetih let raba generičnega moškega spola ni več nezaznamovana, kar ne velja samo za slovenščino, ampak tudi za druge jezike« (Kranjc – Ožbot 2013: 234).

Tretji pojav, ki vpliva na žensko diskriminacijo, so stereotipi. Stereotipi kategorizirajo ljudi v skupine z določenimi prepoznavnimi lastnostmi. Tako so ženske predstavljene kot bitja, ki so bolj čustvena, manj razumna in manj močna. Vsa ta merila se podajajo kot nasprotje moškim, ki predstavljajo ideal (razum, logika, moč). Poklici, ki so ugledni, po statusu visoko v družbi, so v nevtralnem kontekstu vedno razumljeni v moškem spolu, medtem ko so nižji poklici v nevtralnem kontekstu razumljeni v ženskem spolu. Npr.: angl. *doctor* 'zdravnik' in *nurse* 'medicinska sestra', *teacher* 'učiteljica' (Hellinger 2011: 566).

2.2 Tipologija oznak spola

Pri razumevanju spola samostalnikov, ki poimenujejo ženske in moške (med njimi so tudi poklici), je pomembno tudi to, katere pomene nosijo med seboj različni spoli: slovnični spol, leksikalni spol, referencialni spol in družbeni spol. Marlis Hellinger jih definira v svojem članku takole. Slovnični spol ni prisoten v vseh jezikih, zato Hellingerjeva pravi, da za slovnični spol obstaja t. i. leksikon »spolskih« jezikov (*lexicon of gender languages*). V slovanskih jezikih ima slovnični spol pomembno vlogo. Pomembno vlogo pa imajo, poleg slovničnega spola, tudi druge besedne vrste, ki so ob samostalniku, to so pridevnik, zaimek, števnik. Primer: *Ena majhna deklica*. Ženski spol zaznamuje najprej števnik *ena*, nato pridevnik *majhna*, na koncu pa še samostalnik *deklica*, ki zaznamuje v celotni svoji podobi žensko poimenovanje. Leksikalni spol se dotika predvsem semantike oz. pomena. Določeni samostalniki imajo leksikalni spol že določen, nekateri pa ne. Referencialni spol se nanaša na izraze nejezikovnega sveta, s tem se identificira referenta kot žensko ali moškega. Kot zadnjega navaja družbeni spol, ki je zanjo odraz stereotipov (Hellinger 2011: 567–568).

3 Analiza slovarjev

Theodossia-Soula Pavlidou je v svoji analizi raziskovala razmerje med slovničnim in leksikalnim spolom ženskih in moških samostalnikov v grškem slovarju. Študija vseh samostalnikov v sodobnem slovarju grškega jezika *Modern Greek dictionary* je pokazala, da je ženskih samostalnikov po slovničnem spolu dvakrat toliko kot moških (45 % : 24 %). Rezultat analize pomenov teh samostalnikov je naslednji: moških samostalnikov, ki poimenujejo ljudi, je na splošno dvakrat toliko kot ženskih. Moški spol je tako prevladujoč v leksikalnem pomenu. To pomeni, da obsežna

prisotnost ženskega slovničnega spola pri samostalnikih ne zagotavlja ženske prepoznavnosti in vidnosti. Obsežen korpus besed sicer kaže na prevlado ženskih samostalnikov, vendar je ta metoda feminizma zavajajoča, saj se v ženskem spolu pojavljajo samostalniki za neživo, kar seveda ne ovrže stereotipov v zvezi z razlikovanjemmed spoloma.

3.1 SSKJ in Slovenski pravopis 2001

Raziskava T. S. Pavlidou se mi zdi zanimiva, zato sem s tega vidika analizirala SSKJ. Ta je izhajal v letih 1970–1991. Izšel je v petih knjigah, pozneje tudi enozvezkovno. Priložena je tudi zgoščenska CD za elektronsko uporabo slovarja. Danes je slovar dostopen na spletu pod zbirko slovarjev Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Prvi zvezek, ki obsega gesla od črke A do črke H, je izšel leta 1970. V analizo je vključena črka A, saj gre za prvo črko abecede. Družbene okoliščine so bile v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja drugačne, kot so danes. Socializem je poskušal razrahljati patriarhalne spone, ki jih je pred tem krepil kapitalizem, uspeh razrednega boja je gradil na formalni in ekonomski emancipaciji žensk (Burcar 2009: 298). Zavedanja o jeziku in spolu so se v sedemdesetih letih šele začela prebujati, zato predpostavljam, da bo samostalnikov za ženska poimenovanja (Č⁺) manj kot pa moških, ker zavedanja o enakosti obeh spolov na področju jezika še ni bilo toliko, hkrati pa poudarjam tudi to, da so moška poimenovanja v mnogih primerih generična.⁷ V slovar so najbrž vključena le poimenovanja, ki so bila takrat v rabi, saj na knjižnojezikovno normo vpliva tudi jezikovna raba, ta pa je za slovar pomembna. Analizirala sem še črko Z, vendar zgolj za primerjavo, saj na porast ženskih poimenovanj v slovarju ne more vplivati ženska emancipacija, temveč ima na to vpliv večinoma jezikovna raba.

Raziskovanje slovničnega spola pri samostalnikih ženskega in moškega spola v SSKJ, v primerjavi s pomenom, ki določa človeško⁸ oz. poimenovanje ljudi (vršilec dejanja, nosilec lastnosti), je dalo tele rezultate. Analizirala sem samostalnike ženskega in moškega spola⁸ pod črko A. Črka A zavzema v enozvezkovnem slovarju SSKJ le 29 strani od 1714, delež znaša le 1,7 %. Vseh samostalnikov ženskega in moškega spola je bilo skupaj 1430, od tega le 287 primerov poimenovanj za ljudi. Poimenovanj za ženski spol je bilo 18 % in za moški spol 82 %. Tudi v slovenskem jeziku se kaže prevlada moških poimenovanj nad ženskimi (če sklepamo na primeru črke A v SSKJ).

Moška poimenovanja, ki so vključena v slovar, lahko razvrstimo v več skupin. Prva skupina zajema poimenovanja, ki izhajajo iz razlag tipa 'kdor ...',⁹ 'stro-

⁷ V uvodu SSKJ piše, da so določena imena za delujoče (ženske) osebe izpuščena, če se ta le redko rabijo (SSKJ: XVII).

⁸ Izpuščeni so bili samostalniki srednjega spola.

⁹ Kdor ...: *abonent, absolvant, adapter, abstinent, akter, aksiomatik, akrobat, akorder, akordant, aktivist, agresor, akceptant, agitator, agitpropovec, aforist, aferist, aeronavt, advokat, adresant, adoptant, adoptiranec, adolescent, administrator, adept, akvarelist, akvarist, akviziter, alkimist, alkoholik, alopas, alpinist, altist, amater, amerikanec, amnestiranec, anakreontik, analfabet, analitik, analizator, anemik, anglofob, angroman, animator, anketar, anketiranec, antagonist, antialkoholik, antifašist, antiimperialist, an-*

kovnjak ...',¹⁰ 'oseba ...',¹¹ 'človek, ki je ...',¹² 'človek ... človek',¹³ 'pristaš ...',¹⁴ 'pripadnik ...',¹⁵ druge razlage¹⁶ in poimenovanja, ki zaznamujejo le moške.¹⁷ V tem primeru gre za poimenovanja, ki so vezana na duhovniški status (*menih*, škof) ali vojaški status, ki je veljal v preteklosti ali pa je značilen za druge države in kulture.

Ženska poimenovanja so navidezno opredeljena kot izpeljave iz moških poimenovanj, torej predstavljajo pare¹⁸ moškim poimenovanjem, zato se jim dodajajo obrazila: *-ka* (primeri: *abonentka*, *agentka*, *absolventka*), *-nja* (primeri: *agentinja*, *akademikinja*, *atletinja*), *-ica* (primeri: *apotekarica*, *avtorica*). Pri ženskih poimenovanjih izstopata le dva primera, to sta besedi *amazonka* in *animirka*. Prva pomeni pogumno in bojevito žensko, druga pa opredeljuje žensko kot uslužbenko v nočnem lokalu, ki zabava goste. Gre za poimenovanji, ki izključno poimenujeta le ženski spol.

Primerjalno sem analizirala tudi črko Z, da bi videla, ali so kakšne spremembe v deležih. Ker črka Z v slovarju obsega zelo veliko strani, sem analizirala le tiste besede, ki se začenjajo na *za-* in *zb-* (število strani se okvirno ujema s številom

tikrist, *antimilitarist*, *antipod*, *antitalent*, *apnar*, *apneničar*, *apologet*, *apostat*, *apreter*, *aranžer*, *asket*, *asimilat*, *asignat*, *asignant*, *arteriosklerotik*, *arijec*, *arbitražer*, *arendator*, *aretiranec*, *artist*, *aspirant*, *astmatik*, *astrolog*, *astronavt*, *ateist*, *atentator*, *avantgardist*, *avanturist*, *aviatik*, *avstrofil*, *avtobiograf*, *avtodidakt*, *avtoelektričar*, *avtograf*, *avtohton*, *avtoklepar*, *avtomobilist*, *avtoprevoznik*, *avtor*, *avtostopar*, *avtoštopar*, *aziat*, *azilant*.

¹⁰ Strokovnjak, ki ...: *agronom*, *ahasver*, *akustik*, *anatom*, *anglist*, *antropolog*, *arabist*, *arheolog*, *arhitekt*, *arhivar*, *arimetik*, *asiriolog*, *astrofizik*, *astronom*.

¹¹ Oseba ...: *asignatar*.

¹² Človek, ki je ...: *aerofag*, *albino*, *albin*, *abotnež*, *abotnik*, *apatrid*.

¹³ ... človek: *abderit*, *abstraktnož*, *alergik*, *altruist*, *ambicioznež*, *anonimnik*, *anonimnež*, *arogantnež*, *asistent*, *astenik*.

¹⁴ Pristaš ...: *abolicionist*, *abstraktist*, *agnostik*, *anarhist*, *antifeminist*, *antisemit*, *antropozof*, *apriorist*, *arijanec*, *aristotelik*, *aristotelovec*, *avstromarksist*, *avstroslavist*, *avtonomis*, *avtoritavec*.

¹⁵ Pripadnik ...: *adamit*, *adventist*, *albižan*, *alpid*, *anabaptist*, *anglikanec*, *animist*, *antitrinitarec*, *ariman*, *aristokrat*, *avstralopitek*.

¹⁶ *Abecedar*, *abecedarček*, *abiturient*, *adjunkt*, *adlatus*, *administrativec*, *adresat*, *agent*, *agnat*, *agrarec*, *ajd*, *akademik*, *akcesist*, *akcionar*, *akolit*, *akušer*, *aliiranec*, *alkar*, *almanahovec*, *amanuensis*, *amažnik*, *ambasador*, *ami*, *amputiranec*, *anahoret*, *analist*, *anestezist*, *animalist*, *anonim*, *antikvar*, *antropofag*, *aojd*, *apaš*, *apezejevec*, *apolid*, *apoplektik*, *apotekar*, *arbitar*, *arestant*, *argonavt*, *arhimandrit*, *arhont*, *aristarh*, *arktoid*, *ascendent*, *asesor*, *asfalter*, *asumpcionist*, *aškenaz*, *ataše*, *atlet*, *atomist*, *atonalist*, *avalist*, *avditor*, *avgust*, *avskultant*, *avtoizvošček*, *avtokrat*, *avtoličar*, *avtomehanik*.

¹⁷ *Adjutant*, *admiral*, *alozijjeviščnik*, *alozjnik*, *alpin*, *alpinec*, *apostol*, *apostolik*, *apostelj*, *arhidiacon*, *ardit*, *arhiepiskop*, *arkebuzir*, *artilerec*, *artilérist*, *askar*, *ataman*, *avgur*, *avgust*, *avguštinec*.

¹⁸ *Abecedarica*, *abiturientka*, *abonentka*, *abotnica*, *absolventka*, *abstinentka*, *administratorka*, *adventistka*, *advokatka*, *agentinja*, *agentka*, *agitatorka*, *agronomka*, *akademičarka*, *akademikinja*, *akrobatka*, *aktivistka*, *akvarelistka*, *albinka*, *alkoholičarka*, *alpinistka*, *altistka*, *amaterka*, *anarhistka*, *anatomka*, *anestezistka*, *anglistka*, *anketiranka*, *antifašistka*, *apotekarica*, *arheologinja*, *arhitektka*, *arhivarka*, *arijka*, *aristokratinja*, *aristokratka*, *artistka*, *asistentka*, *asketka*, *aspirantka*, *astmatičarka*, *astronomka*, *ateistka*, *atentatorka*, *atletinja*, *avanturistka*, *avtorica*, *avtorka*, *avtostoparka*.

strani črke A). Vseh poimenovanj je 206: število moških poimenovanj predstavlja 77 %, ženskih pa je 23 %. Delež ženskih poimenovanj je tukaj nekoliko višji (za 5 %). Tudi tukaj gre za navidezne izpeljanke, ker se večina ženskih poimenovanj tvori iz moških oblik, pri tem pa nastanejo spolski pari.¹⁹ Izstopa nekaj primerov. Prvi primer je *zabavilja*, ki pomeni le žensko vzgojiteljico, beseda je označena s kvalifikatorjem zastarelo (torej se danes ne uporablja več). *Zabavilja* zaznamuje samo ženske, moške izključuje iz svoje definicije. Drugi primer je *zaderika*, ki zaznamuje zadirčnega človeka. Torej imamo primer, da je to lahko moški ali ženska, samostalnik je pa ženskega slovničnega spola. Tretji primer sta besedi *zakonščica* in *zaročnica*, ki nimata svojega para, saj sta zaradi ozke knjižne ali starinske uporabe danes nerabljeni besedi. Moška poimenovanja so podobna poimenovanjem pri črki A, tudi ta se razvrščajo po različnih tipih razlag (*strokovnjak*, *pripadnik* ...). Moških poimenovanj je veliko, poleg tega nimajo vedno svojega para.²⁰ Ženske oblike

¹⁹ *Zabavljivka – zabavljivec, začetnica – začetnik, zadrružnica – zadrružnik, zafrkljivka – zafrkljivec, zagovornica – zagovornik, zagrizenka – zagrizenec, zahtevnica – zahtevnik, zakonodajalka – zakonodajalec, zakonolomka in zakonolomnica – zakonolomec, zakupnica – zakupnik, zaletela – zaletel, zaljubljenka – zaljubljenec, založnica – založnik, zamaknjenka – zamaknjenec, zamejka – zamejec, zamorka in zamorklja – zamorec, zamudnica – zamudnik, zapeljivka – zapeljivec, zapisničarka in zapisnikarka – zapisnikar, zapornica – zapornik, zapravljivka – zapravljivec, zapuščenka – zapuščenec, zaročenka – zaročenec, zarotnica – zarotnik, zasebnica – zasebnik, zasledovanka – zasledovavec, zasmehljivka – zasmehljivec, zasmehovalka – zasmenovalec, zaspanka – zaspanec, zastopnica – zastopnik, zastrupljevalka – zastrupljevalec, zaščitnica – zaščitnik, zaupnica – zaupnik, zavarovanka – zavarovanec, zavetnica – zavetnik, zaveznica – zaveznik, zavijalka – zavijalec, zavistnica – zavistnik, zavodarka – zavodar, zavodnica – zavodnik.*

²⁰ *Zabavljajč, zabavnež, zabijalec, zabitež, zabušant, začaranec, zadavljeneč, zadirčnež, zadirljivec, zadolženec, zadregar, zadrtež, zadrugar, zadušeneč, zafrkant, zagamanec, zagledanec, zagnanec, zagovarjalec, zagovednež, zagrenjenec, zahajanček, zahodnjak, zahrbtnež, zahtevnež, zainteresiranec, zajčerejec, zajedljivec, zajtrkovelec, zakajček, zakasnelec, kakasnjenec, zakladničar, zakladnik, zaklinjalec, zaklinjvalec, zakonec, zakonodajec, zakonodavec, zakoreninjenec, zakotnik, zakovičar, zakrinkanec, zakristan, zakrknjenec, zakupec, zakupodajalec, zalagalec, zalaznik, zalednik, zaletavec, zalezovalec, zalivanček, zamaščenec, zamazanec, zamerljivec, zamišljenec, zamorček, zamorjenec, zanamec, zanemarjenec, zanesenec, zanesenjak, zaničevalec, zanikovelec, zanikrnež, zanikrnik, zankar, zaostajalec, zaostalec, zaostalež, zaostankar, zapadnjak, zapečkar, zapečnik, zapeljanec, zapeljvalec, zapeljivec, zapetnež, zapiralec, zapisovalec, zaplečnik, zaplotnik, započetnik, zaporničar, zaposlenec, zapostavljenec, zapovednik, zapovedovalec, zapoznelec, zapriseženec, zapustnik, zarobljenec, zaročnik, zarochnik, zarotovalec, zarukanec, zasanjanec, zasednik, zasledovalec, zaslepljenec, zaslišanec, zasliševalec, zasliševanec, zaslužkar, zaslužnik, zaspanček, zaspane, zasramovalec, zasramovanec, zastavitelj, zastavljavec, zastavnik, zastavonosec, zastavonoša, zastekljevalec, zastonjkar, zastopanec, zastrupljenec, zaslužnjeneč, zaslužnjevalec, zasvojenec, zaščitenec, zatiralec, zatiranec, zatoženeč, zatvorničar, zavaljenec, zavaljuh, zavarovalec, zavezanec, zavidljivec, zavidnež, zavidnik, zavirač, zaviralec, zavistnež, zavojevalec, zavojevatelj, zavoženeč, zavrtnjež, zavrženeč, zavzetež, zaznamovalec, zaznamovanec, zažigalec.*

zasledimo, med drugim, pri t. i. ženskih vrlinah (*zaščita, zavetje, zaupanje*), višjih in nižjih položajih (*zakonodajalka, založnica : zasledovanka, zapuščenka*) ter pri negativnih lastnostih (*zapravljanje, zavist, zasmehovanje*).

4 Sklep

Spolno občutljiva raba jezika je ena izmed pomembnih in v današnjem času tudi zelo obravnavanih tem. V razmerju med družbenim in biološkim spolom počasi prihaja v ospredje družbeni spol. Ženske in moške lahko tako obravnavamo enakovredno, ne da bi gledali na to, kakšen je njihov biološki spol. Problematiko je spodbudilo družbeno stanje že v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja. Za to obdobje je pomembna knjiga R. Lakoff (1975), ki osvetljuje problem jezika in spola v takratni družbi. Na podlagi te študije in mnogih drugih se je oblikovalo v jezikoslovju polje, ki se s tem intenzivno ukvarja. Strokovnjaki si prizadevajo za uveljavitev spolno neobčutljivega jezika, ki naj bi bil nevtralen. Na to pobudo je Unesco leta 1987 izdal smernice za delovanje v prid jeziku, ki ne izključuje žensk in ženskih poimenovanj in jih obravnava enakovredno moškimi. Rezultati so bili minimalni, vendar opazni. Tudi v Sloveniji se mnogo govori in piše o tem; omenim lahko prispevek Komisije za ženske v znanosti *Interne smernice za spolno občutljivo rabo jezika*.

Analiza dveh črk (A in Z) iz SSKJ je pokazala, da se število ženskih poimenovanj sčasoma le povečuje. Kot razlog za to navajam jezikovno rabo, ki predstavlja stanje jezika, v obliki virov, ki so bili upoštevanj pri sestavljanju slovarja. Še vedno pa je delež moških poimenovanj krepko višji od deleža ženskih. Upoštevati je treba tudi to, da je bil SSKJ izdan enozvezkovno v devetdesetih letih 20. stoletja.

Literatura in viri

<http://www.lit.auth.gr/en/node/318> (dostop 21. 1. 2014)

Bajić 2012 = Nikola Bajić, Spolno (ne)občutljiva raba jezika v Srbiji in Sloveniji v teoriji in praksi, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture* 48 (2012), 124–128.

Burcar 2009 = Lilijana Burcar, Od socialistične k (neoliberalni) kapitalistični družbenoekonomski ureditvi: redefinicija državljanstva žensk, *Borec* 61 (2009), št. 657–661, 296–331.

Delhaxhe 2010 = *Gender differences in educational outcomes: study on the measures taken and the current situation in Europe*, ur. Arlette Delhaxhe, Brussels: Eurydice, 2010.

Hellinger 2011 = Marlis Hellinger, Guidelines for Non-Discriminatory Language Use, v: Wodak – Johnston – Kerswill 2011, 565–582.

- Kranjc – Ožbot 2013 = Simona Kranjc – Martina Ožbot, Vloga spolno občutljivega jezika v slovenščini, angleščini in italijanščini, v: *Družbena funkcijskost jezika: vidiki, merila, opredelitve*, ur. Andreja Žele, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013 (Obdobja 32), 233–239.
- Pavlidou 2011 = Theodossia-Soula Pavlidou, Gender and Interaction, v: Wodak – Johnston – Kerswill 2011, 412–427.
- Plevnik 2010 = *Razlike med spoloma pri izobraževalnih dosežkih: študija o položaju v Evropi in sprejetih ukrepih*, ur. Tatjana Plevnik, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, 2010, 16–18.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.), 1970–1991.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Toporišič 2004 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2004, 412.
- Wodak – Johnston – Kerswill 2011 = *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*, ur. Ruth Wodak – Barbara Johnston – Paul E. Kerswill, London: Sage, 2011.

Language and gender: Feminine designations in Slovenian

Summary

It is hypothesized that linguistic sexism (which excludes women or insults them) is a general phenomenon of gender discrimination. Many fields of research have studied the interaction between gender and language. Sociological studies include the relation to society, social actions, and particular discrimination against groups that are not dominant in society (including women). In contrast, sociolinguistics, as a branch of linguistics, is concerned with the social dimensions of linguistic phenomena. This includes linguistic sexism, which is reflected in multi-level language. An interesting example is words themselves and their formation, and at the foreground are designations for women, the formation of such words, and their use in a variety of contexts. Much is also shown by the presence of such designations for women in general, monolingual dictionaries of a particular language. For Slovenian, the first edition of the *SSKJ* (Standard Slovenian Dictionary) is of interest. This dictionary was written over a range of twenty years (from the 1970s to 1990s), and it is assumed that over such a time span changes occurred such that the last letters of the alphabet include more descriptions for women. Analysis of the entries under A and Z in this dictionary shows that the number of female designations increased over time, which is probably the result of efforts to promote descriptions of women.